

Elektronická podpora výuky – zkušenosti z Katedry anglistiky a amerikanistiky FF MU

Jiří Rambousek

1. Využívání informačních technologií na katedře anglistiky

Katedra anglistiky je ve využití elektronických nástrojů ve výuce a výzkumu tradičně aktivní. Dokládají to například tyto její aktivity, které e-learningu předcházely nebo jej doplňují:

- KAA byla jedním ze dvou ústavů FF stojících u zrodu projektu na elektronickou **katalogizaci knihovny** (ještě za minulého vedení knihovny, které o to samo mělo jen formální zájem); pomocí grantů realizovala ve spolupráci s ÚK a ÚVT první úplnou retrokonverzi katalogu rozsáhlé ústavní knihovny
- je nositelkou dvou projektů pro celonárodní přístup do **elektronických databází** Literature Online; kromě toho zajišťuje z grantů další zdroje přístupné z celé MU, např. unikátní archiv London Times (v [této ukázce](#) – dostupné pouze z počítačů v rámci MU – vidíte, že náš problém řešili už v roce 1964). Úplný přehled těchto zdrojů najdete na www.phil.muni.cz/angl/elzdroje_cz.html
- vyvíjí některé **vlastní elektronické zdroje**:
Paralelní korpusy: [Kačenka](#) – největší existující česko-anglický paralelní korpus pro zkoumání překladu a kontrastivní studium jazyka; letos se připravuje jeho nová verze pod názvem **K2**
[Kapradí](#) – elektronická knihovna překladů raného anglického dramatu
[Bibliografie](#) Aleše Tichého – vlastní databáze překladů z britské literatury, sestavená na katedře v 80. letech a nyní digitalizovaná

Na závažný problém poukazuje další aktivita katedry, totiž zpětný převod všech tištěných sborníků katedry (*Bmo Studies in English*) do elektronické podoby. Protože MU dosud nemá jednotný doporučený a podporovaný **systém pro ukládání a správu elektronických dokumentů**, podílí se katedra na jejich testování a sborníky jsou dosud uloženy v různých formátech a bez korektně zpracovaných metadat. Domnívám se, že by Masarykova univerzita měla urychleně přijmout jednotné profesionální řešení, chce-li se vyhnout roztržštěnosti a neefektivnímu stavu, kdy si budou fakulty či ústavy bude samostatně udržovat či dokonce vyvíjet vlastní systémy elektronických knihoven. Společná kapacita ÚVT, FI a IS by měla být zárukou koncepčních řešení nabízených s předstihem, nikoliv až poté, co ústavy pod tlakem potřeby přijmou vlastní řešení. Zde je třeba podotknout, že i stávající spory kolem e-learningu mají do značné míry tento kořen.

2. Historie elektronické podpory výuky

Historie elektronické podpory výuky na Katedře anglistiky měla dvě fáze:

1. fáze: **Englishdigit**

První kroky jsme na katedře zahájili v letech 2000-2001. Tehdy byly v rámci projektu MŠMT *Příprava podmínek pro kombinované studium oboru Anglický jazyk a literatura* zřízeny WWW stránky Englishdigit, dnes již udržované jen zbytkově. Byly vedeny snahou mít na jednom místě syllabus, materiály ke kurzu,

instrukce pro studenty, zadání úloh. Akce byla úsporná (cca 120 000 Kč na podporu několika desítek kurzů) a překvapivě úspěšná u studentů i učitelů. Jejimi slabinami byly

- **omezená interaktivnost:** pokud měly být úlohy elektronicky odevzdávány, využíval se e-mail
- **nepohodlná správa kurzů:** byly vytvářeny v HTML, takže jejich tvorba a úpravy nebyly většinou vyučujících dostupné. Provádět každou drobnou změnu instrukcí či materiálů v kurzu přes prostředníka bylo pro vyučující nepříjemné a pomalé.

2. fáze: **E-doll** → **elf**

Další projekt, stále ještě jen v rámci katedry, měl proto zajistit přechod na systém, v němž budou moci učitelé plnit kurzy sami. Výběr systému proběhl v **březnu 2003** v rámci projektu MŠMT *Elektronické nástroje pro kombinované a distanční studium angličtiny* řešitelky dr. Fictumové. Bylo nainstalováno a testováno několik LMS systémů: [eDoceo](#), [Ilias](#), [Bazaar](#), [Eledge](#), [Moodle](#).

Zvolen byl systém Moodle, tehdy ještě poměrně málo známý, a podle obrovského nárůstu počtu uživatelů v celém světě a kladných ohlasů odborné veřejnosti, kterých se mu od té doby dostalo, to byla zřejmě volba správná.

Projekt katedry (pod názvem **e-doll**, tj. *English Department On-Line Learning*) se zaměřoval nikoliv na plnění materiálů do jednotlivých kurzů, ale především na **zaučování a podporu učitelů**. V listopadu 2003 bylo již na katedře 30 aktivních kurzů.

Na jaře 2004 byl systém Moodle nabídnut celé fakultě, vznikla fakultní instalace **elf** a s tou byl v létě téhož roku katedrový systém e-doll sloučen.

3. Požadavky na systém

Po výše zmíněnou dobu, tj. od r. 2000 (většina podobných iniciativ na světových univerzitách není o mnoho starší) se katedra otázkami e-learningu zabývala poměrně intenzivně; řešila digitalizaci materiálů, jejich zpřístupňování, pedagogické aspekty e-learningu i praktické otázky instalace a údržby systému (v roce 2004 zde byla například za spolupráce studentů a dvou pracovníků CIT FF pořízena plná lokalizace systému Moodle). S roční přetržkou se e-learningu na katedře a později na FF neustále věnoval alespoň jeden pracovník na plný úvazek, několik dalších se mu intenzivně věnovalo vedle své výuky, a spolupracovala samozřejmě řada pedagogů, často velmi aktivně.

Na základě jejich zkušeností lze požadavky na systém rozdělit následovně:

Požadavky technické a infromatické (koncepce systému z hlediska programátorského, jeho kapacita, odolnost apod.) – jsou předmětem jiných příspěvků. Přesto chci podotknout, že nejsou žádné zřejmé důvody, proč by měl být Moodle považován za „malý“ systém neschopný rozsáhlého nasazení, jak je někdy v univerzitní diskusi prezentován.

Zvláštní kategorii představují požadavky stojící na **pomezí mezi infromatickými a pedagogickými** – sem patří např. kompatibilita s jinými systémy, tj. možnost výměny pedagogického obsahu kurzů (podpora SCO – *shareable contents objects*), kompatibilita s jiným softwarem, ale i například návaznost na jiné školy.

Iniciativy směřující k SCO jsou v e-learningu velmi náročnou složkou, protože při překotném vývoji jak teorie e-learningu, tak řady konkrétních systémů je velmi těžké normy výměnných formátů definovat, natož implementovat. Komunita Moodle však tento vývoj sleduje a snaží se SCO do své koncepce zabudovat.

Z praktického hlediska se zdá být klíčový požadavek, aby zvolený systém nevyžadoval žádný speciální klientský software na vzdáleném počítači, z něž se k systému přistupuje. To však splňují v tuto chvíli všechny systémy na MU; problém by mohl nastat v případě, že by se některé funkce e-learningu přenášely na specializovaný software. V systému Moodle to zřejmě nehrozí, protože snaha, aby byl systém plně integrovaný, v něm má vysokou prioritu.

Požadavky metodicko-pedagogické

Autor LMS vytváří paletu vyučovacích nástrojů, aniž zná konkrétní učivo, pro něž bude použita. Ačkoliv se u nás na teorii výuky často hledí s despektem, těžko si lze takovouto koncepční činnost představit bez opory ucelené pedagogické teorie. Návrh jednotlivých nástrojů (v případě systému Moodle nazývaných *moduly*) by měl předvídat potřeby učitelů a předcházet jim. Naše zkušenosti ukazují, že zejména nástroje pro interakci se studenty nebo moduly, které vyžadují složitěji strukturovaný materiál, začínají učitelé využívat jen velmi zvolna. Přesto by neměly v systému chybět (viz dále).

Jako uživatelé přejatého systému jsme byli nutnosti navrhovat a vyvíjet nástroje ušetření, přesto však na MU již dva moduly vznikly, oba na základě potřeb vyučujících angličtiny: modul „procvičování“ na Pedagogické fakultě a modul „echo-assignment“ na FF; druhý z nich je již i používán na jedné ze zahraničních univerzit užívajících Moodle.

Požadavky psychologické

Právě tyto požadavky mohou být rozhodující. Podle priority bychom je mohli seřadit takto:

- **Intuitivnost a přátelskost ovládnání** – toto hledisko bývá zlehčováno, podle našich zkušeností však může rozhodnout o přijetí celého systému a zejména o přechodu na pokročilejší nástroje. Patří sem nejen přehledné uspořádání a snadná navigace, ale například i korespondence mezi vzhledem a strukturou kurzu na obrazovce a mezi jeho koncepcí v představách autora
- Možnost **samostatné tvorby a údržby** kurzů pedagogem
- Možnost výhledového hladkého **přechodu na plný e-learning**: naprostá většina pedagogů a kurzů dnes využívá e-learning nikoliv pro plně distanční kurzy, ale jako podporu kurzů prezenčních. Postupně však přibývá i využití interaktivních prvků, monitorování aktivity studentů a dalších. Až budou pedagogové i studenti – byť jen v některém konkrétním kurzu – připraveni na plně elektronickou výuku, např. pro kombinované studium nebo CŽV, je třeba, aby byl připraven také systém, tj. aby byl v nabízených možnostech „napřed“.
- **Vstřícná podpora** – pro přijetí e-learningu je velmi významný subjektivní pocit uživatelů z toho, jak funguje podpora systému, pokud nastanou potíže. Podpora musí být rychlá a co nejméně vzdálená – ideální představu splňuje pracovník, který přijde problém řešit přímo na pracoviště pedagoga a navíc má představu o specifické povaze a potřebách jeho oboru.

4. Tvorba a podoba kurzů

Systém Moodle nabízí možnost přímo vytvářet celý kurz jako jakousi stavebnici. Systém učitele vede při tvorbě kurzu, usnadňuje mu jeho promýšlení a sestavení. Právě tento rys dává jeho uživatelům pocit skutečně integrovaného prostředí a mohl by figurovat v obou posledně zmiňovaných kategoriích – jako významný rys pedagogický i psychologický. Pokud chápeme LMS jen jako nástroj pro předávání hotových studijních materiálů, je tato vlastnost systému okrajová. Pokud naopak pomýšlíme na metodicky pokročilejší

aplikace, nabývá zásadního významu. Uvedme několik příkladů, jak se tento rys v systému Moodle projevuje:

- náповěda systému často spojuje instrukce k ovládání systému s tipy pedagogickými, které navádějí učitele na správné použití daného nástroje
- na samém počátku vede volba základní organizace kurzu k vzniku „kostry“, která je od počátku viditelná. Přes svou návodnost je ale „měkká“ – systém nepředepisuje, co kam smíme dát (např. instrukce pro studenty lze vložit do fóra, do samostatného okna/souboru, nebo napsat přímo mezi materiály na základní stránku kurzu). Strukturu lze kdykoliv měnit, přesouvat bloky apod., systém se přitom chová velmi intuitivně a předvídatelně
- kurz může obsahovat libovolné poznámky a materiály, které student nevidí; to umožňuje na kurzu průběžně pracovat a zpřístupňovat studentům dokončené části
- všechny materiály lze tvořit a upravovat vestavěným editorem umožňujícím měnit vzhled kurzu, zvýrazňování apod.; ovládání ikonkami přímo u jednotlivých prvků kurzu je velmi intuitivní
- učitel se může kdykoliv „přihlásit jako“ libovolný student a vidět kurz jeho očima
- nabízí se řada modulů pro nejrůznější typy organizace a prezentace látky, na které by vyučující sám ani nepřipadl; u řady činností nabízí systém pokročilé metodické pomůcky, například u testů statistické nástroje pro evaluaci validity otázek

Podle našich zkušeností systém pozitivně ovlivňuje kázeň ve výuce: vede pedagoga k promyšlenější koncepci výkladu a různorodějším činnostem a studenty k pravidelné práci v kurzu.

5. Slabiny a nevýhody systému

Potřeby učitelů jsou různorodé a nutně se stává, že bychom u některého modulu uvítali rysy, které nenabízí, navrhli mírně pozměnit některá nastavení apod. Některé požadavky řeší místní podpora (mnohdy stačí rada, jak daný požadavek ve stávající instalaci splnit), jiné záhy vyřeší nová verze instalace, protože je vneslo více uživatelů z celého světa.

Vedle dílčích požadavků na systémové nastavení se objevují potřeby zásadnější. Osobně například jako systémový rys postrádám možnost integrované tvorby stránek s pevnou URL; hodilo by se to jak tehdy, pokud chci nějaké materiály současně vystavit veřejně a současně užívat v kurzu, tak i například pro společnou tvorbu stránky jako výstupu kurzu (což by mimochodem velmi dobře korespondovalo s orientací systému Moodle na konstrukcionismus jako jedno ze svých východisek). Mohu si samozřejmě stránku vytvořit libovolnými prostředky a pak na ni v kurzu odkazovat, ale nemohu ji přímo editovat nástroji systému, protože ten si vše ukládá v databázi a neumožňuje odkazovat na absolutní www adresu.

Hned je ovšem třeba dodat, že je to požadavek vyplývající vlastně ze spokojenosti se systémem: právě jeho integrálnost vyzývá k myšlence, že vestavěný editor by bylo možno použít pro správu velmi jednoduchých www stránek a dát tak učitelům do ruky nástroj pro ještě ucelenější využití informačních technologií, aniž by museli zvládat další systém (například redakční) a přecházet z jednoho prostředí do druhého.

Jiným příkladem jsou požadavky učitelů, kteří se v jiném prostředí seznámili s nějakým konkrétním nástrojem a přáli by si jej mít ve fakultním systému k dispozici. Polem pro další vývoj je samozřejmě celá již

zmíněná oblast SCO. Zatím se zdá, že systém Moodle projevuje značnou životnost a na požadavky reaguje pružně.

6. Závěrem

Přijetí e-learningu bylo nad očekávání dobré, a to nejen na katedře, ale i na FF jako celku. Využití možností *elfu* je přesto zatím spíše u dolní hranice – mnohé z toho, co systém nabízí, vyučující využívají jen málo. Postupně však přijímají nové moduly a nové typy služeb (letos jsme na katedře například poprvé použili elektronické testování v on-line režimu ve střežené pracovně, a to s velmi pozitivním ohlasem ze strany studentů i učitelů). Snad tento přehled našich aktivit přispěje mimo jiné k narušení přetrvávající představy, že učitelé humanitních disciplin jsou v těchto oblastech zpozdilí a neochotní přijímat něco nového.

Pokud jde o budoucnost e-learningu, máme rozhodně zájem na jednotném a koncepčním řešení. V tuto chvíli ale pro nás není myslitelné elf odstavit a nahradit jej nástroji IS LMS – znamenalo by to demotivovat desítky učitelů a zbavit studenty možností, které běžně využívají. V elfu je již vloženo hodně úsilí – dnes už nejen naší katedry – a to s velmi dobrým poměrem vynaložených nákladů a dosažených výsledků. Je v masivním nasazení pro tisíce uživatelů a i jeho perspektivy jako systému se zdají být velmi dobré. Snad bylo patrné, že jsme s e-learningem začali ze skutečné potřeby, a to dříve než většina jiných pracovišť; výběr systému byl kvalifikovaný a systém se pak osvědčil u nás i ve světě.

Navíc jsme přesvědčeni, že otevřené systémy jsou něčím, co by akademické instituce měly z principu podporovat, a v daném konkrétním případě tento koncept opravdu funguje. A konečně považujeme za výhodné participovat na systému rozšířeném a uznávaném – je to dobré pro komunikaci se světem a pro renomé univerzity.

V paralelním provozu dvou či více systémů souběžně by nebylo dobře spatřovat nic negativního, zejména v situaci, kdy ani ve světě ještě nejsou se zaváděním e-learning na vysokých školách nijak závatně daleko a vývoj může kdykoliv nabrat zcela překvapivý směr v oblasti metodické i informatické. Povede-li paralelní provoz k lepšímu poznání našich potřeb a porovnání různých možných řešení, pravděpodobně se nakonec vyplatí i ekonomicky.